

Kitap Eleştirisi

Şeyleşmenin aşıldığı an: Paris Komünü

Mustafa Kemal Çoşkun

Halkın Çılgığı, Paris Komünü
Jacques Tardi-Jean Vautrin
(İki Cilt), Versus Kitap, 2010

Yemek yeme biçimimizden tutun da ayakkabı alırkenki tercihlerimize kadar gündelik hayatta yaptıklarımızın bütünü, verili toplumsal sistemin temel aldığı değerlerin, normların kabulüne yönelik düzenlenmiştir. Habermas'ın deyişiyle aynı zamanda bir kamusal alan olan salona güzel ve pahalı koltuklar, özel alan olarak düşünülebilecek yatak odamıza ise daha sıradan eşyalar almamız, ya da normalde elle yediğimiz bir yemeği başkaları varken çatal bıçak kullanarak yememiz, hayatımızı kendimizin değil başkalarının yönettiğini, bunu da hiç itiraz etmeden kabullendiğimizi gösterir. Okulun müdürü tek başına koca bir odada oturur da, okulda çalışan çoğunluğun sıkış tepiş bir odada bulunması, hatta bu mekânların toplumsal konumlar arasındaki fiziksel uzaklığı ve otoriteyi koruyacak bir biçimde inşa edilmesi garibimize gitmez, giderek bize hiyerarşik toplum-

sal ilişkilerin mantığını öğretir ve benimsetir. Yani gündelik hayatımız bir hayat tarzını öğretir, benimsetir ve meşrulaştırır ve bu hayat tarzı ister istemez hegemonik gücü elinde bulunduranın çıkarlarına uygun bir hayat tarzıdır. Gündelik hayat, siyasal alandaki iktidar ilişkilerini haklılaştırır ve yeniden üretir.

Gündelik hayattaki pratiklerimizin ortaya çıkardığı en önemli sonuç, Marx'ın yabancılaşma ya da Lukasc'ın şeyleşme dediği şey, yani toplumsal rollerin ve kurumların ontolojik bir statü kazanmasından başka bir şey değildir. Böylece sistemin bütün kurumları, bütün statüler ve roller değişmez ve değiştirilemez kendilikler olarak algılanır: Evlenip aile kurmak bir doğa yasası ya da insanın doğasında olan bir şey, piyasa ekonomisi insan fitratına en uygun sistem ve elbette ki değişmesi/değiştirilmesi mümkün olmayan bir düzen, ve doğrusu, yaşadığımız hayat, yaşamak için ihtiyaç duyduğumuz üretimin gerçekleştirilmesinde uyguladığımız örgütlenme biçimi vb., olabilecek tek toplumsal hayat, olabilecek tek üretim biçimi olarak sunulur. Ya da başka türden bir örnek vermek gerekirse, şeyleşme, genç bir sosyalist işçiye ya da öğrenciye babasının verdiği nasihatte yatar: “Bu toplumu sen mi değiştireceksin? Bulaşma politikaya, şuna buna”.

Toplumu bu türden bir şeyleşme maskesi altından görenler sömürücü ve baskıcı ilişkileri asla görmezler, bu nedenle de bu türden ilişkileri kesinlikle sorgulamazlar. Onlar için böyle gelmiş böylece de gidecektir, çünkü var olan hayat tarzına, sömürüye ve baskıcı ilişkilere bir alternatif üretmek olanaksızdır. Dolayısıyla onlar için dünyayı değiştirmek ve dönüştürmek imkânsızlaşır. Bu türden düşünceleri insanlara öğreten ve benimseten en önemli pratiklerden birisi ise gündelik hayattan başkası değildir. Kısacası gündelik hayattaki pratikler, toplumsal kurumlarla ilişkiler, bu ilişkilerde yerine getirilen roller, şeyleştirir. Marx boş yere “her şey apaçık olsaydı bilime gerek kalmazdı” dememiştir.

Ama bu durum hep böyle devam edecek değildir. Kurumların şeyleştirici özelliklerinin parçalandığı dönemlerde, diyelim ekonomik kriz zamanlarında, derin yoksulluğun yaşandığı dönemlerde, geniş halk yığınları ve emekçi kesimler için bir toplumun gerçek yapısının ne olduğu tam tamına algılanmaya başlanır. Tıpkı bugün Tunus'ta ve Mısır'da, geçmişte ise Rusya'da olduğu gibi. Bu dönemlerin her birinin şeyleştirme ve mistifikasyon biçimleri elbette ki birbirinden farklıdır, ancak bunları birbirine benzer kılan, sistemin insanlar için bulanıklaşmış yapısının gün gibi ortaya çıkması, yani artık sömürü ve baskı biçimlerinin şeyleşme maskesinin ar-

dına gizlenmesinin olanaksız olmasından başka bir şey değildir. Gündelik hayat ne kadar şeyleştirici olursa olsun, toplumsal ve ekonomik kriz dönemleri bu şeyleştirici yapıların parçalandığı bir ana işaret eder. Ve tarihte bu anlardan en önemlilerinden biri, 1871’de Paris Komünü’nde yaşanmıştır. Zira Komün, tam da Lenin’in vurguladığı gibi, proleterya diktatörlüğünün yaşanmış önemli bir örneğidir.

Jacques Tardi ve Jean Vautrin’in, ilkinin çizer, ikincisinin yazar olarak katkıda bulunduğu ortaklaşa çalışmaları *Halkın Çılgılığı* kitabı, 1871 Paris Komünü’nde yukarıda bahsettiğimiz yapıların nasıl parçalandığını, insanların gözünde her şeyin nasıl apaçık görünmekte olduğunu anlatıyor.

Kitabın birinci bölümü “18 Mart’ın Top Bataryaları” başlığını taşıyor. Paris Komünü, Fransız-Prusya Savaşı’nın ardından Paris’teki tüm devrimci eğilimlerin bir ayaklanma başlatmasıyla kurulur. 18 Mart’ta Prusyalılardan kalma topları ele geçirmek isteyen hükümet, askeri birliklerine topların ele geçirilmesi görevini verir. Lakin işler düşündükleri gibi gitmez, çoğu asker halk tarafından Prusyalılarla mücadele için kurulmuş Ulusal Muhafızlara katılmaya başlar. Ayaklanma bir anda büyür ve başbakan Versay’a kaçar. Artık Paris’teki tek yönetim Ulusal Muhafızlar Merkez Komitesidir. Komün yönetimi, tüm devlet idaresini üstlenerek yepyeni bir hükümet, bir işçi hükümeti olarak yeniden doğar.

Paris’in Prusyalılar tarafından kuşatma altında kaldığı dönemde zengin ve yoksul arasındaki uçurum giderek daha fazla genişlemiştir. Bunun sonucu olarak emekçiler, ilerici düşüncelere daha açık hale gelirler. Tardi ve Vautrin’in kitabında bir komiser ile bir Teğmen arasında geçen şu konuşmaya tanık oluruz: Komiser: “Askerin şevki yok, halkın evlerinde kalanlar devrimcileşiyor, birlik olup kızılışıyorlar”. Teğmen: “Yanlışı yapıyorlar”. Komiser: “Hayır, açlar”. Sadece emekçiler değil, aslında emekçi çocuklarından oluşan askerler de açtır ve açlık askerleri yoksulların yanına geçirmeye yeter de artar. Zira sistemin gerçek yapısını tam da o zaman görmeye başlarlar.

Komüne destek verenler arasında farklılıklar oldukça çoktur, buna karşılık bazı konularda bir takım birliktelikler de sağlanır. Öldürülen Ulusal Muhafızların eşlerine ve çocuklarına aylık bağlanır, borçlar ertelenir ve faiz kaldırılır, sahipleri tarafından terk edilmiş fabrikalar işçiler tarafından işletilir ve yönetilir, giyotin kaldırılır vb. Temel slogan, “ya komün ya ölüm”dür.

Kitabın ikinci cildi 20 Mayıs gününü, yani Paris’in Versay’daki burju-

va hükümetin orduları tarafından sarılmasından bir gün önceyi anlatmakla başlar. Paris 21 Mayıs günü kuşatma altına alınır, çünkü Avrupa burjuvazisi için artık asıl sorun Fransa-Prusya savaşı değil fakat işçi sınıfıyla kendisi arasındaki sınıf savaşıdır. Devrimin Fransa'ya ve arkasından tüm Avrupa'ya yayılması burjuvazinin sonunu getirebilecek bir tehlikedir onlar için.

21 Mayıs'ta başlayan savaş 28 Mayıs'a kadar sürer. Komüncüler sokak sokak, mahalle mahalle direnirler. En sert direniş emekçi sınıfların ve yoksulların daha yoğun olarak yaşadığı doğu bölgelerinde gerçekleşir. Ne var ki Versay'ın 130 bin kişilik ordusuna komüncülerin 40 bin kişilik savaşıncısı daha fazla direnemez. Sekizinci günün sonunda Paris komünü bütünüyle kanla bastırılmıştır.

Paris Komünü deneyimi, devrimci önderliğin hata ve zaaflarıyla beraber ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Zira Marx 6 Nisan 1871'de, yani Komün henüz yenilmemişken Wilhelm Liebknecht'e yazdığı bir mektupta şunları söylemektedir:

Parislilerin yenilgisi onların kendi hataları olduğunu gösteriyor, fakat gerçekten de bu hata onların büyük ahlâklılıklarından (honnêteté) kaynaklanıyor. Merkez Komite ve sonrasında da Komün, sinsi Thiers cücesine düşman güçleri toplama zamanı bıraktılar, sanki Thiers Paris'i zorla silahsızlandırarak iç savaşı daha önce başlatmamış gibi, sanki Prusyalılarla savaş ya da barış meselesine karar vermek için davet edilmiş olan Ulusal Meclis Cumhuriyet'e derhal savaş ilan etmemiş gibi, iç savaşı başlatmadılar. İktidarı zorla ele geçirmiş görünmemek için, Paris'te gericiliğin yenilgisinden sonra Versay üzerine yürümeleri gerekirken, örgütlenmesi zaman isteyen Komünü seçmekle değerli zamanlarını kaybettiler.¹

Marx 12 Nisan 1871'de Kugelmann'a yazdığı mektupta da benzer şeyleri söyleyecektir.² Yani eğer Komün önderleri isabetli kararlar alabilselerdi kısa zamanda kitleleri harekete geçirebilir ve Versay üzerine yürüebilir, burjuvaziyi tam da o anda darmadağın edebilirdi.

Bütün olumsuzluklarına rağmen Komün, Paris işçi ve emekçilerinin yabancılaşmadan ve şeyleşmeden kurtuldukları, her şeyin gözlerine apaçık görünmeye başladığı bir andır ve bir gün başka bir yerde devrim olacaksa

1 Marx to Wilhelm Liebknecht, April 6, 1871. http://www.marxists.org/archive/marx/works/1871/letters/71_04_06.htm

2 Marx to Dr. Kugelmann, Concerning to Paris Commune, April 12, 1871. http://www.marxists.org/archive/marx/works/1871/letters/71_04_17.htm

tam da bu nedenle olacaktır. Vautrin ve Tardi'nin bu güzel çalışması bizleri siperlerde savaşılan Trapanyan'la, mezarlık duvarında kurşuna dizilen Komüncülerle, Gabriella'yla tanıştırtıp Paris sokaklarında yürütülen direniş katıyor. Tam da Vautrin'in dediği gibi: "İstedim ki okuyucu, 18 Mart 1871'deki sokakların keşmekeşine sürüklensin, Victor Hugo'nunki gibi gizemli, Eugene Sue'nunki gibi toplumsal bir Paris'te, Dickens'ın Londra'sındaki gibi bir hengameye karışsın".